

Süryânî Mikâil Vakayinamesi

— İsmail Hami DANİŞMEND —

kale zaptetti; etrafına bir çok ermeniler toplandı ve işte bu suretle bu adam Kilikya'nın en müstahkem yerlerinden bir çoklarını zaptetmeye başladı. Romalıların (107) imparatoru bu vaziyetten haberdar olunca Filardus'a hediyeler gönderdi ve o da ondan sonra İstanbul'a gitti; rumlar bu yüzden çok sevindiler; kendisine altından bir silâh takımı verdiler ve «Auguste = Ogüst» ünvanını tevcih ettiler (108). Bunun üzerine Filardus «Tarse = Tarsus» ve «Mopsueste = Misis» taraflarına gidip hükümet sürdürdü; Maraş'ı, Göğsun'u, Ra'ban'ı, Urfa'yı, Anavarza'yı aldı ve Antakya'ya dahil oldu; orada tahkimat yaptı ve Ceyhan havalisiyle Malatya'ya girdi. Parlak bir vaziyet temin ettikten sonra, Bizans ordularıyla beraber Türklere karşı harbe girişti; fakat Türklere mukavemet edemiyen bu alçak herif dininden döndü, Bağdad'a ve Horasan'a indi ve müslüman oldu. Halife ile Türk sultanından işgal etmekte olduğu yerlerin kendisine aidiyeti hakkında menşurlar aldı. Avdetinde, evvelce kendisinin zaptetmiş olduğu memleketlerin çoğunda Türklerin hükümet sürdüklerini gördü: Bir prenslik uğrunda dininden dönmüş ve nihayet o prenslikten de mahrum olmuştu! Bunun üzerine Maraş'a gitti ve orada öldü. Ölümünden evvel tekrar hıristiyan olduğu da rivayet edilir.

BEŞİNCİ FASIL

Türk emirlerinin hâkimiyetleri devrine tesadüf eden Şarkî Roma imparatorları Nikefor ve Aleksander devirleri.

Türk hâkimiyeti Elcezire'ye, Suriye'ye ve Palestin'e kadar imtidad ediyor ve bu ölkelerin ötesinde, berisinde bir takım Arap emirleri de bulunuyordu; Türklere Araplar âdeta tek bir millet gibi birbirlerine karışmışlardı. Türkler Büyük ve Küçük Ermenistan'da, Kapadokya'da, Bitinya'da, Pontos'da saltanat sürüyorlardı. Rumlarla mütemadiyen muharebe ediyorlardı; Horasan'dan çıkıp Şarkî Roma arazisinden memleket zapteden her müslüman, her emir hâkimiyet hakkını (Sultan Sincar) ismindeki Horasan padişahiyle (109)

(107) Süryânî Mikâil, Bizanslılardan hep «Romalılar» ismiyle bahsetmek itiyadındadır: Biz bundan sonra bu tâbire mukabil «Bizanslılar» ve «Şarkî Romalılar» şekillerini ihtiyar edeceğiz.

(108) Garp müelliflerinin (Philarète) ismini verdikleri bu sergerdeye Bizanslılar «Savastos» ünvanını tevcih etmişlerdir.

(109) Büyük Selçuklulardan Melikşah'ın oğlu Sultan Sencer ve daha doğrusu (Sancar).

din reisleri olan Bağdad halifesine tasdik ettiriyorlardı.

İşte bu suretle Büyük Ermenistan'a Sokman sülâlesinden bir emir istilâ edip acemce «Şah-râmen» (110) ünvanını almış ve Elcezire'ye de Ortokayê hanedanı hâkim olmuştu (111). Danişmend sülâlesi Sivas, Kayseri ve Pontos'da hüküm sürüyordu; Süleyman sülâlesi de İznik, İzmit ve Konya'ya hâkimdi. Arapların ortasında Türk hâkimiyeti işte bu vaziyetteydi.

Şarkî Roma imparatoru Aleksî'nin saltanat sürmiye başladığı ve Türk devletinin daha fazla sağlamlaştığı devirden bahseder.

Rumların imparatoru olup 1400 tarihinde tahta çıkan Aleksî'nin saltanat sürmiye başladığı sırada Türk ırkıdan (Tetiş Alb-Arslan Taceddevle) (112) isminde bir adam Şam'da (113) saltanat sürdürdü ve (Aksis) i idam ettirdi (114).

Gene bu sene (115) (Koreyş oğlu Şerefüddeve) (116) Şam üzerine yürüdü ve bu şehri (Süleyman oğlu Tacüddeve) (117) ismindeki Türk hükümdarından zaptetti.

Gene bu sene (118) (Koreyş oğlu Şerefüddeve) bir müddet evvel (Kutlumuş oğlu Süleyman) in (119) (Koreyş oğlu Şerefüddeve) den zaptetmiş olduğu Antakya üzerine yürüyüp şehri zaptetti.

İşte bunun üzerine Sultan (Ebu-l-Feth) (120) ilerledi ve (Sâlim oğlu Mâlik) in (121) kendi rızasıyla teslim ettiği Haleb'i aldı ve ona da (Sâ-

(110) Şah-ı Ermen ve daha doğru şekliyle «Ermen-Şah» ünvanından muharrettir: Sokman Bey'in Milâdî 1100 tarihinde Ahlat'da kurduğu «Ermen-Şah» hanedanına «Ahlat şahları» da denilir.

(111) Milâdın 1084 tarihinden 1408 tarihine kadar 324 sene şarkî Anadolu, Suriye ve Palestin tarafından bir kaç kola ayrılarak hükümet süren «Artık oğulları», «Artıklar» yahut «Artıklılar»: Bu aile başlıca Kudüs, Hasınkeyfa, Mardin ve Harput kollarına ayrılır. Bu dört kolun en mühimmi ve en çok süreni Mardin şubesidir.

(112) Tâc-üd-devle Tutuş ibni Alp-Arslan: (Tetiş) şekli ermenilerin tahrifinden mütevellittir. (Tutuş) Suriye Selçuklularının birincisidir.

(113) Burada «Şam» kelimesini hep «Damas = Dimişk» mukabili olarak kullanıyoruz.

(114) Bakınız: «Türklük», sayı IX, s. 191, not 101 ve 102.

(115) Mikâil'e göre Süryânî takviminin 1414 senesi.

(116) Arapların «Benî Okayl» hanedanından (Şerefüddeve Ebu-l-Mekârim Müslim) Musul hükümdarı olup Milâdın 1061 tarihinden 1085 tarihine kadar 24 sene saltanat sürmüştür.

(117) (Alp-Arslan oğlu Tâc-üd-devle) olacak.

(118) Hicretin 478 ve Milâdın 1085 senesi Haziran ayında (Chabot).

(119) Süryânî yazmasında (Kutlumuş-Kutlumuş) ismi (Qtruks) şeklindedir. Bakınız: «Türklük», V, s. 409, not 76.

(120) Alp-Arslan oğlu (Celâlüddin Ebu-l-Feth Melikşah-ı evvel): Milâdî 1063-1072 tarihinde saltanat sürmüştür.

(121) (Mâlik oğlu Şemsüddeve Sâlim) olacak: «Benî Okayl» ailesindedir.

264-26

bak) (122) ismindeki hükümdarını öldürerek harben fethettiği «Ca'ber» kalesini verdi.

İşte bu devirde Türkler «Tarse = Tarsus», «Mopsueste = Misis» (123) «Anazarbus = Anavarza» (124) vesair Kilikya şehirlerini zaptettiler.

Gene bu devirde, Rumların imparatorluğu her taraftan istilâ ve taarruza uğruyordu.

Bu sırada Romalılar, yâni Franklar (125) Roma ölkesinden (126) çıktılar, imparator (Aleksi) nin (127) üzerine yürüdüler ve Rumların elinden almak istedikleri İstanbul'a hücum ettiler (128). Aleksi'nin imparatorluk payitahtında Franklar tarafından mahsur tutulduğu sırada, Türklerle Araplar da diğer memleketlerde hükümet ve saltanat sürüyorlardı.

Malatya'da (Gabriel) isminde (129) bir rum vali vardı: Bu adam oraya ((Philardus) tarafından yerleştirilmişti (130). (Philardus) ölünce, Malatya'da (Gabriel) hüküm sürmeye başladı; bu adam Türklerin Rumları mağlûb ettiğini görünce, karısını Bağdad'a gönderdi ve kadın ona İslâm halifesinden Malatya prensliğini kendisine bahşeden bir menşur getirdi.

(122) Halep ve havalisinde hükümet kuran «Benî Mirdâs» ismindeki arap sülâlesinin son hükümdarı (Reşidüdevle Mahmud oğlu Ebu-l-Fadâil Sâbık): Milâdın 1075-1079 tarihlerinde saltanat sürmüştür.

(123) Şimdi Seyhan (= Adana) vilâyeti merkez kazasına tâbi bir nahiye merkezi olan bu kasaba vaktiyle mühim bir şehirdi: Eski isimleri içinde «Mopsuestia», «Mamistra» ve «Manustra» şekilleri de vardır.

(124) Kozan'ın 25 kilometre cenubunda kale harabeleri bulunan eski bir şehir: Roma ve Bizans devirlerinde bu şehre «Caesarea», «Diocaesarea», «Justinopolis», «Justinianopolis», ve «Zebzus» isimleri verilmiştir. XI inci asırda «La Nouvelle Troie = Yeni Trua» da denmiştir. Araplar «Ayn-Zerbe», «Ayn-Zerbi», «Ayn-Vezra», «Ayn-Nozer», «Ayn-Verze» ve «Ayn-Nezur» şekillerini kullanmışlardır. Ermeniler «Anarzapa» ve Avrupalılar da «Navarza» demişlerdir. Türkler «Anavarza» şeklini kullanırlar.

(125) Frenkler, Avrupalılar: Burada maksat Haçlılar.

(126) Avrupa'dan.

(127) İlk Ehlisalip devrinde saltanat süren (Birinci Aleksiyos Komninos): Milâdın 1081 tarihinden 1118 tarihine kadar 37 sene saltanat sürmüştür: Bunun devri hakkında kendi kızı prenses (Anna Komninu) nun «Aleksiyad» isminde bir tarihi vardır.

(128) Haçlıların Bizans arazisinde yaptıkları tecavüzlerle çapulculuklardan ve hattâ İstanbul'a yaptıkları taarruzlardan kinaye olmalıdır.

(129) Ermeni (Gavril): Avrupalılar bunun ismini (Khauril) ve (Khôril) şekillerinde de kaydederler. Süryâni Mikâil, 3 üncü cildinin 15 inci bâbının 4 üncü faslında ve (Chabot) tercümesinin 173-174 üncü sahifesinde Malatya'daki ermeni valiler hakkında şu izahatı verir: «Philardus, Malatya valiliğine Urfa'da katledilmiş olan Hetom ismindeki rumun oğlu olan Theodoros'u tayin etmişti. Bu makamı ondan sonra ermeni Hareb, daha sonra Balatianos ve en nihayet Gabriel işgal etti». Bu fıkrada bahsi geçen (Hetom) rum değil, ermenidir: Oğlu Theodoros'un ermenice ismi de (Toros) dur.

(130) Bu (Philardus) un evvelce de bahsi geçmişti: Bakınız «Türklük», sayı IX, s. 192. Evvelce Bizans hizmetinde bulunan bu ermeni sergerdesi Kilikya'da bazı kaleler zaptettikten sonra, Bizans imparatoru Yedinci Mişel'i tanımamıya ve müstakil bir hükümdar tavrı takınmıya başlamıştı; Üçüncü Nikefor Botaniyat devrinde imparatorluk ordusundan korkup İstanbul'a gelmiş ve imparatora inkıyad etmişse de, sonradan tekrar isyan etmişti. Malatya'ya ermeni valiler gönderen işte bu adamdı.

«Edesse=Urfa» da da (Hetom oğlu Theodoros) hüküm sürüyordu (131).

Türk emiri (Al-Faric) (132) 1406 tarihinde Malatya'ya geldiği zaman, (Gabriel) onu aldattı: Kendisini beraberine alıp Urfa'ya götürdü; orada bir zehir içirip öldürdü. Bu emir ölünce, (Gabriel) Türkleri alıp Malatya'ya kadar götürdü ve onları da aldattı: Gûya kendilerine teslim edecekmiş gibi şehre girdi; onları dışarda bırakıp kapıları kapadı. Bunun üzerine onlar da içlerinden (Tâwit) (133) isminde birini kendilerine reis intihab ettiler; memleketi yağma ve tahrip edip şehri muhasaraya aldılar. Bunun üzerine «Sébas-te = Sivas» dan (Tanuşman = Danişmend) gelip aralarını buldu.

İsmail Hami DANIŞMEND

(131) Theodoros yahut Thoros hakkında yukardaki 129 uncu nota bakınız.

(132) Bu (Al-Faric) ismi Ermeni müverrihlerinden Urfalı (Matthieu) de şöyle geçmektedir: «Kutulmuş sülâlesinden sultan Alph'ilag» (Chabot).

(133) (Davud) isminin ermenice şekli: Anadolu Selçukîlerinin birincisi olan (Süleyman) in bu isimde bir oğlu vardır.